

се види интересирањето на европските капиталистички кругови за заголупување на пазарите во Македонија. Сего ова, пак, сведочи дека од крајот на XVIII век во Македонија засилено почнал да продира европскиот капитал, со кое се овозможувало постепено да се распаѓа феудалното устројство и да заголупуваат капиталистичките форми.

Освен за Македонија, документите од оваа публикација говорат и за настани што се случувале во разгледуваниот период и во другите владеења на Турција. Поради сето тоа, првиот том на „Британски документи за историјата на македонскиот народ“ доаѓа да пополни една значајна празнина не само од македонската историја, туку и од општобалканската. Со самото тоа, пак,

што документите се издадени и на англиски јазик, се овозможува тие да бидат достапни за поголем број научници кои се занимаваат со историјата на балканските народи во XVIII и XIX век, како и со врските на Турција со европските земји.

Заклучувајќи, слободно може да се каже дека документите што ги издал Х. Андонов-Полјански овозможуваат да се осветли еден доста темен, но значаен период од историјата на македонскиот народ, посебно како и од историјата на другите балкански народи потчинети на Турција, воопшто. Поради сего ова, оваа публикација претставува значаен прилог кон историографијата на Македонија.

Б. П.

Douglas Dakin, The Greek Struggle in Macedonia 1897—1913.

Θεσσαλονίκη, Institute for Balkan Studies 1966, XVI-538, Ill 28

Овој труд на Д. Дакин, професор на лондонскиот Универзитет го издаде Институтот за балкански студии во Солун. Целта на издавањето на толку опстојниов и стандардно изложен труд се состоела, според авторот, да го објасни периодот од грчкиот пораз во 1897 година па сè до влегувањето на грчките трупи во Солун на 8. XI. 1912 година и грчките територијални придобивки во Македонија според Букурешкиот мировен договор од 10. VIII. 1913 година. Во тој контекст ги анализира и ги претставува грчките аспирации од тој период, и тоа првенствено насочени кон Македонија и Крит. Кога во основа го поставува тој проблем на проучување, авторот прави споредба со Грчката војна за независност од 1821 година, кога Грција придобила огромни симпатии во Европа и се раширило филелинското движење и во овој период (1897—1913), т.н. период на „македонската борба, кога филелините биле сосем малку и кога европската дипломатска ситуација била поинаква од онаа за време на Војната за независност. Во третманот на овој период на „македонската борба“ авторот дава поголем акцент врз периодот по

Младотурската револуција, кога грчката агресивна политика се реализирала за време на балканските војни, со директното завојување на Егејска Македонија. Во таа „македонска борба“ авторот ги издвојува и нејзините протагонисти, меѓу кои на чело го поставува Павлос Мелас, кој еднаш рекол дека: „Македонија е градно крило на Грција: без него остатокот на Грција би бил осуден на смрт.“ Во таа смисла се цитира и мислењето на Јон Драгумис, кој рекол: „Ако ние одиме да ја спасиме Македонија, самите себеси ќе се спасиме.“

Проблемот за „Грчката борба во Македонија“ во периодот 1897—1913 година Д. Дакин го разработува во 18 поглавја. Секое поглавје е разделено на потпоглавја. Во првите две се разработени основните прашања поврзани општо со Македонија и појавата на македонското прашање. По освртот на географскиот облик на Македонија и нејзиното значење на Балканот, авторот се осврнува кон најраната историја на Македонија и на нејзиниот историски развиток до XIX век. Посебен осврт се прави за организацијата на бугарската Екзархија и

за странските пропаганди во Македонија, а потоа за економските и социјалните услови во Македонија. Во посебна глава е разработен проблемот за источното прашање 1878—1898 година, со специјален осврт на Санстефанскиот мировен договор и Берлинскиот конгрес, како и на револуцијата во Крит 1896—1897 година, Грчко-турската војна и поразот на Грција во 1897 година. Одделно се разработува проблемот за појавата на револуционерното движење во Македонија. Кон овој проблем се пристапува од призмата на континуитет во борбата на македонскиот народ, како особено значаен период во неговата историја. При образлагањето на македонската историја авторот го употребува терминот „Македонски Словени“ (Macedonian Slavs).

На формирањето на ВМРО авторот му обрнува посебно внимание. Нагласува дека раководителите на овој македонски револуционерен организам имале социјалистички и револуционерни идеи. Нивната цел била да се ослободи Македонија од османската господарска чизма и Македонија да биде за Македонците, подразбирајќи дека се Македонците националност (стр. 47). Во натамошниот текст го следи движењето на ВМРО, која станала посилна од Врховниот комитет и имала поголема репутација во Македонија. Во освртот за дејноста на раководителите на Внатрешната организација авторот изнесува кратки биографски податоци и други подробности. Посебно се интересни белешките за: Д. Груев, Г. Делчев, Г. Петров, В. Чакаларов и др. Освен тоа, авторот прави распоред на организацијата на четите во Македонија и на нивната дејност, особено во Западна Македонија.

Пристапувајќи кон проблемот за Илинденското востание, авторот претходно ја разработува политиката на балканските држави, особено на Бугарија и Грција кон Македонија. Исто така, направен е и осврт врз политиката на европските сили и нивната реформаторска политика кон Македонија.

На Илинденското востание му е обрнато посебно внимание. Изнесе-

на е положбата пред востанието и е разгледан проблемот на решението за подигање на самото востание. Изнесени се спротивставувањата на Г. Делчев и Г. Петров во врска со ова прашање. Набележани се подготовките за востание, особено во Западна Македонија. Потоа се прави осврт врз поприштето на востанието и неговите центри. Се цитира прокламацијата за востание, како и другите востанички акти. Се нагласува прокламираната цел — да се ослободи Македонија. Изнесени се податоци околу ослободувањето на Крушево, Клисура и Невеска. За Крушево е нагласено дека „... беше установена република од социјалистичкиот лидер Карев“ (стр. 101). Истакнато е дека во сите три востанички ослободени центри биле установени „привремени влади.“ Направен е преглед на нападите во другите востанички центри и на турската контраофанзива. Потом се прави осврт на турско-бугарските односи во 1903 година и на мирштерската програма.

Кон централната тема се приоѓа од петтото поглавје натаму. На прв план се разгледува грчкиот отпор во Западна Македонија, со нагласување врз ширењето на елинизмот и врз дејноста на раководителите на „македонската борба“. Се излагаат општи податоци во врска со ширењето на елинизмот преку црквата, училиштата, конзулатите и, потоа, преку директната акција на емисарите од Атина. Се дава акцент врз колаборацијата меѓу патријашистите и турските власти, како надеж за спас, како поволна можност во ширењето на великогрчката пропаганда (стр. 118). При ова авторот прави мошне интересен заклучок дека „... победата на Турците во 1903 година претставуваше спас за елинизмот во Македонија. Таа година Турците му нанесоа удар на револуционерното движење, од кој тоа не можеше да се соземе, при кое елинизмот, кој тукушто почна да ја организира својата сопствена одбрана, беше во позиција повторно да ја стекне почвата што беше ја изгубил“ (стр. 119).

Детализирано осврнувајќи се врз текот на ширењето на елинизмот,

авторот најпрвин ги допира почетните акции, а особено од 1900 година наваму. Зборува за носителите на великогрчката пропаганда и за односот на Внатрешната организација спрема нив, особено во Западна Македонија. Тоа се разгледува етапно. По прикажувањето за Коте Каравангелис, повеќе простор им се дава на П. Мелас и Јон Драгумис, кои имале „витаен удел во македонската борба“ (стр. 139). Опширно се изнесува биографијата на Мелас, како изразит предводник на „Мегали-идејата“.

Понагласено се предадени реперкусиите на Илинденското востание и одгласот во Грција. Изнесени се низа нови податоци, што фрлаат нова светлина во врска со ставот на Грција кон ова востание и нејзините мерки за „заштита на елинизмот“ во Македонија. Се прави осврт и врз политиката на другите балкански држави, како и реформаторската политика на Силите во Македонија.

Детално се разработени прашањата поврзани со ширењето на великогрчката пропаганда од 1904 година наваму, кога таа добила поизразен курс и ориентација кон оружена борба. На прво место е изложена официјалната грчка политика, мерките што ги презела и организацијата на андартските чети. Тука детално се изложени акциите на П. Мелас и на другите, во ширењето на оружената пропаганда на самиот терен во Македонија. Тоа е разгледано етапно сè до 1908 година. Најдетално е претставен секој потфат и акција во Македонија. Во врска со тоа е разгледана и политиката на големите сили кон оваа акција, нивното спротивставување, а и засилувањето на пропагандите на другите балкански држави во однос на Македонија.

Периодот на Младотурската револуција е доста образложено предаден. На посебен акцент се изложени ставовите и акциите на Грција кон овој настан и натамошниот тек на нејзината пропаганда во Македонија.

Подготовките за создавање на Балканскиот сојуз и за изведување на Првата и Втората балканска вој-

на се доста детално изложени. Како заклучок е нагласено реализирањето на великогрчките планови, како резултат од балканските војни и проширувањето на нејзините територии во Македонија. Авторот смета дека со тоа биле остварени идеите на елинизмот, а дека паднала идејата за велика Бугарија и дека тоа бил „триумф на елинизмот над другите ривали“. Освен тоа, во заклучокот авторот прави рекапитулација на „грчката македонска борба“ во различните приоди, определувајќи го значењето на секој покарактеристичен период. Авторот смета дека „грчката победа“ го зачувала она што подоцна станало „грчка Македонија“, за да не биде тоа изгубено, а било реализирано и во светската војна.

Во обработките на проблемите што ги третира во својот труд, Д. Дакин користел огромен архивски и друг материјал. Главно се користени архивските фондови од грчките и од британските архиви. Исто така, употребен е и богат објавен архивски и дипломатски материјал, како и спомени и биографии и друга опстојна литература. Преглед за нив е даден на крајот од трудот, во посебно поглавје. Приложен е и богат и образложен индекс и 28 илустрации, меѓу кои и на некои македонски револуционери. Технички, книгата е мошне добро опремена.

Делото на Д. Дакин може да се окарактеризира како труд со мошне позитивни својства. Тоа се гледа во богатото ползување на архивски и друг материјал, во прегледното композирање и во стандардното образложение. Пристапот во излагањето на проблемите е позитивистички, а спрема низа значајни прашања — објективен и реален. Сето тоа дава квалитети на студиозен преглед. Меѓутоа, можно е да се направат извесни забелешки во врска со некои недоследности и несогледувања. Пред сè, тоа е карактеристично во некои неточности околу македонското ослободително движење и во обилството на материјални и терминолошки грешки. Така, во почетните фази на елинизмот не се прави осврт на фанариотството, како почетна база во ширењето на великогрчката пропаганда во Македонија. Потоа,

би требало да се даде поголем акцент врз грчката политика кон Илинденското востание, за кое постои огромен материјал во архивските фондови. Исто така, требало да се направи поголем осврт за ставот на британските дејци спрема овој проблем, и тоа од Гледстон наваму. Направени се некои грешки во определувањето на дејноста на Внатрешната организација и нејзините односи со Екзархијата, како и создадените групации во ВМРО по Илин-

денското востание. Освен тоа, забележливо е дека во заклучокот се отстапува од објективноста и е присутна нота на пристрасност.

Во целост, трудот на Д. Дакин претставува комплексен и студисен преглед. Со ползување на богат архивски и друг материјал, изложена е стојносна скица за еден интересен проблем. Затоа овој труд го привлекува вниманието и на нашата историска наука.

Х.А.-П.

Христо Андоновски, „Македонците под Грција во борба против фашизмот“ (1940—1944), Скопје 1968, 227

Во издание на Институтот за национална историја излезе од печат книгата „Македонците под Грција во борба против фашизмот, во десет глави. Авторот, Христо Андоновски, со тоа, пополнил една празнина од борбата против фашизмот на македонскиот народ од егејскиот дел на Македонија. Празнината се однесува повеќе во немање систематизираност во границите на можностите на авторот, бидејќи дел од настаните изнесени во книгата, фрагментарно, се печатени во разни весници и списанија.

Прилогот на Христо Андоновски добива во значење, од една страна, поради фактот дека ревидираната програма, за предметот историја, предвидува и некои содржини токму од историјата на македонскиот народ од Егејска Македонија, а од друга страна, дава можност да се поттикнат уште живите учесници за што пообјективно осветлување на оваа славна борба.

Пред првата глава авторот дава, во 13 страни, податоци за територијата на Егејска Македонија, за стандардот на емиграцијата на населението. Во продолжение ги изнесува најкарактеристичните денационализаторски мерки на разните грчки режими, како што се: Законот од 1926 година за менување на имињата на селата и градовите; Законот од 1953 година за конфискување на имотите на македонски бегалци и др. За илустрација на денационализаторската

политика на грчките режими, авторот го цитира Англичанецот Б. Хилд — „Грците не ги гонат само живите Словени, кои еднаш ги нарекуваат ‚Бугарофони‘, другпат ‚Славофони‘, туку и сите мртви Словени, чии гробови се растурени по цела Македонија. Тие дури и на гробовите не им даваат мира. Ги бришат словенските натписи по крстовите, ги вадат коските од гробовите и ги спалуваат...“ (стр. 18—19). Првата глава содржи краток преглед на грчко-италијанската и грчко-германската војна, со посебен акцент на придонесот на Македонците од Егејска Македонија во овие војни, кои се славни за грчкиот народ, особено првата. Во втората глава, авторот дава преглед на териториите на Егејска Македонија окупирани од тројниот окупатор. Во продолжение се зборува и за Драмското востание, кое го дигнаа, ноќта меѓу 28 и 29 септември 1941 година, грчки и македонски партизани. Иако во крв задушено од страна на бугарските фашисти, значењето на Драмското востание, според авторот, не е само во тоа што се дигна токму кога фашизмот господареше во Европа, во здобивање искуство за натамошна борба, туку и во тоа што македонскиот народ, иако имаше оправдување да биде заведен од бугарската пропаганда, со оглед на неговата положба во грчката држава, сепак не се заведе.

Под наслов „Обновување на разбиените партиски организации“